

A HONFOGLALÁS KORI LOVASTEMETKEZÉSEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

BÁLINT CSANÁD

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

1. A magyar őstörténet kutatásához a régészet elsősorban a temetkezési szokások behatóbb vizsgálatával szolgáltathat döntően új adatokat. Az egyes használati tárgyak formái, díszítései csak ritkán használhatók fel a történeti kérdések megoldására hiszen számos tárgytípusunkról kiderült, hogy azok kereskedelmi áruként ugyanúgy elterjedtek a kazárok, normannok, szlávok és dunai bolgárok közt is.¹ A magyar őstörténetre vonatkozólag László Gy. mutatta ki a temetkezési szokásoknak az egyes tárgyak használatához és díszítőmintáihoz képest hagyományörzőbb voltát. A temetéseknel gyakorolt eljárások *alapvető* elemei a nép körében évszázadokon keresztül, sokszor gyökeres vallási változások esetén is megmaradnak.² Ezért kell figyelmünket fokozottabb mértékben fordítani a temetkezési szokások, a hitvilág kutatására.

2. A magyarságot honfoglalás előtt őstörténete során három alkalommal érték a török népek hullámai. *a)* Az urali korban valamennyi finnugor népcsoport kapcsolatba került az *ótörök* népek egyikével.³ *b)* Az ősmagyarságra a legnagyobb hatást a *bolgár–törökök* gyakorolták. A magyar nyelv honfoglalás előtti jövevényszavainak döntő többsége bolgár–török eredetű, melyek elsősorban a földművelés, a nagyállattartó állattenyésztés megismeréséről tanúskodnak és a társadalmi élet jelenségeinek differenciálódását is mutatják.⁴ E szókincs jelentősége olyan nagy, hogy ennek nyomán volt aki feltételezte, a honfoglaló magyarság tulajdonképpen egy finnugor nyelvet teivett török eredetű nép.⁵ Bár ezen elmélet tarthatatlansága bebizonyosodott,⁶ az ősmagyarok életmódjára gyakorolt jelentős bolgár–török hatás mégis tagadhatatlan. *c)* A harmadik török hullám közvetlenül a honfoglalás előtt érkezett, amikor a kazár uralom ellen fellázadt ún. *kabar népcsoportok* a magyarokhoz csatlakoztak (ld. Biborbanszületett Konstantin: A birodalom kormányzásáról, 39. §).

Köztudott, hogy a finnugor nyelvű IX–XI. sz.-i magyarságot életmódjára nézve az egykorú források törökös jellegű népként mutatják be. Tudjuk, valamennyi lovasnomád népre jellemző az a hit, hogy a temetésnél (vagy utána) a

¹ László Gy., *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai*. Budapest, 1961. 9. (továbbiakban: László 1961.).

² Pl. László Gy., *Ősvallásunk nyomai egy szamosháti kocsistörténetben*. Kolozsvár, 1945. 1–2. (továbbiakban: László 1945.).

³ A kérdésről legutóbb: P. Hajdú, *Der gegenwärtige Stand der finnougri-schen Urheimatforschung*. UAJb. 40. (Sajtó alatt.)

⁴ Z. Gombocz, *Die bulgarisch–türkische Lehnwörter in der ungarischen Sprache*. Helsinki, 1912.

⁵ Pl. Zichy I., *Magyar őstörténet*. Budapest, 1939.

⁶ Ligeti L., *Az urali magyar őshaza. A magyarság őstörténete*, szerk.: Ligeti L. Budapest, 1943. 32–33, László 1961. 32–33.

másvilágra el lehet (vagy kell) juttatni a halott lovat. Hogy illik e történeti képbe a honfoglaló magyarok lovastemetkezésének kérdése?

3. E temetkezés formája hosszú ideig vitatott volt: vajon az egész lovat tették a magyarok a halott mellé, vagy a paripának csak egyes részeit?⁸ László Gy. tisztázta a problémát: a magyar sírokban kizárólag részleges lovastemetkezést (koponya és 4 lábcsont) találni.⁹ Felvetette; „... lehetőségessé váltott, hogy a honfoglaláskori lovastemetkezések osztályozását egyszerűsítsük, aszerint, hogy a lovat kitömve és felszerszámozva temették gazdája mellé, vagy pedig a megnyúzott ló bőrét, benne a fejekkel és a lábakkal, egy csomóba rakták a halott mellé, kitömés nélkül.”¹⁰

A lovastemetkezések e két fő csoportján kívül nyilvánvalóan idesorolandók a lószerszámos sírok is, melyekbe talán csak jelképként került a nyereg vagy a kantár.¹¹ Gazdájuk vitathatatlanul lovas ember lehetett, akinek életéhez hozzátartozott a ló használata, de azt gazdasági¹² vagy egyéb okok miatt nem áldozta fel a temetésnél a rokonság.

A fentiekén túl még további két, jelentőségében kevésbé számottevő változatot figyeltem meg. Így tehát a honfoglalás kori lovastemetkezések között öt csoport különböztethető meg.

I. csoport („lószerszámos temetkezések” — Adatgyűjtésem szerint 101 hitelenek vehető sír tartozik ide.¹³) Ezekben a sírokban nem találtak lócsontokat. A kengyeleket — miként valamennyi lovastemetkezésnél — szinte mindig az emberi lábak táján találták, s csak néhány esetben kerültek elő az ember feje mellől. A veretekkel díszített lószerszám és a zabla a sírokban rendszerint szintén a nyereg tájáról lát napvilágot. (I. t. 1.)

II. csoport („lábhoz tett lóbőrös temetkezések” — 136 sír) E csoport sírjaiban a lócsontok az emberi lábfejek környékén kerülnek elő. A lókoponya orrával mindig a halott feje felé irányított, a lólábcsontok pedig a lófej alatt, szorosan egymás mellé helyezve fekszenek. Elhelyezkedésükben azonban mondhatni minden sírnál más-más változat van, a lólábcsontok elrendezésében sokszor szinte mértani rendet követtek (I. t. 2—3.).

Valamennyi csoportnál az esetek túlnyomó többségében a lócsontok az emberi váz bal oldalán találhatóak. A kisszámú, jobb oldalra helyezett lovastemet-

⁷ A kérdéssel doktori értekezésemben foglalkoztam: *Bálint Cs.*, A honfoglalás kori lovastemetkezések. Budapest, 1968. Kézirat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészeti Intézetében.

⁸ A kutatás történetét l. *László Gy.*, A koroncói lelet és a honfoglaló magyarok nyerge. Arch. Hung. XVII. 1943. 46—50. (továbbiakban: *László 1943.*) és *Uzsoki A.*, Honfoglaláskori magyar lovassír Ötvenyben. Arrabona 4. 1962. 20—22.

⁹ *László*, 1943. 46—54., uő., A magyar táltos alakjáról. Ethn. 1959. 446—449. (Továbbiakban: *László 1959.*)

¹⁰ *László 1943.* 57.

¹¹ *László Gy.* keleti párhuzamok nyomán feltételezi, hogy ilyen esetekben talán nyírfakéregből kivágott lófigurát tettek a sírba, ld. *László 1959.* 448. — Az általa javasolt „nyerges temetkezés” kifejezés helyett megfelelőbbnek tartom a „lószerszámos temetkezés” elnevezést, mivel több olyan sírt ismerünk, ahol *feltehetőleg* nem volt nyereg, de zabla (tehát a kantárzat) igen.

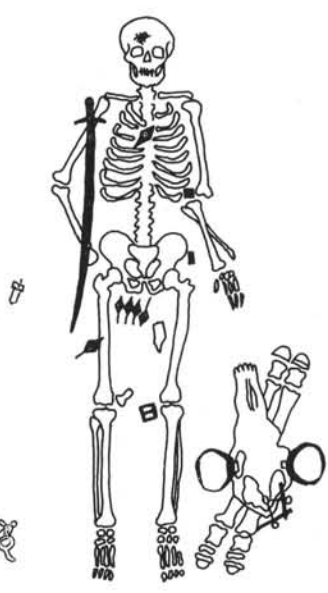
¹² E gondolatot először *Bakay K.* vetette fel, ld. *K. Bakay*, Archaeologische Studien zur Frage der ungarischen Staatsgründung. Acta Arch. Hung. 19. 1967. 149—150.

¹³ A sírok csoportok szerinti felsorolását sajtó alatt levő dolgozatomban adom. ld. *Ч. Балинт: Погребения с конем у Венгров в IX-X. вв. и восточные связи этого обряда.* Венгерский археологический сборник, ред. К. Ф. Смирнов, Москва.

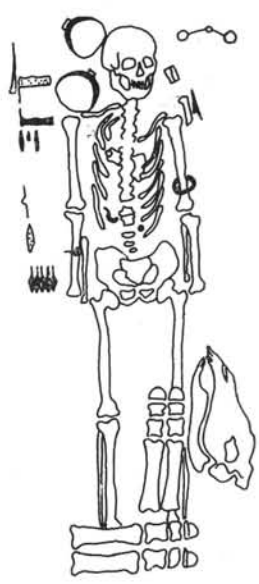
Az itt közölt cikk ennek módosított változata.

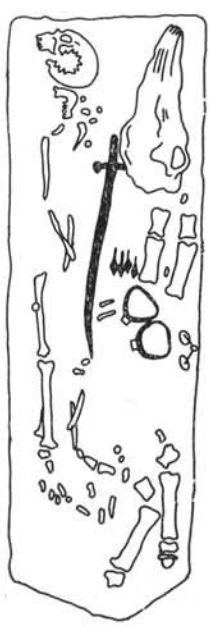
1

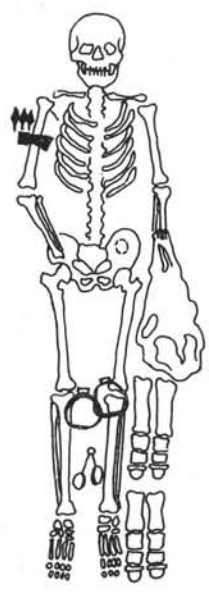
2

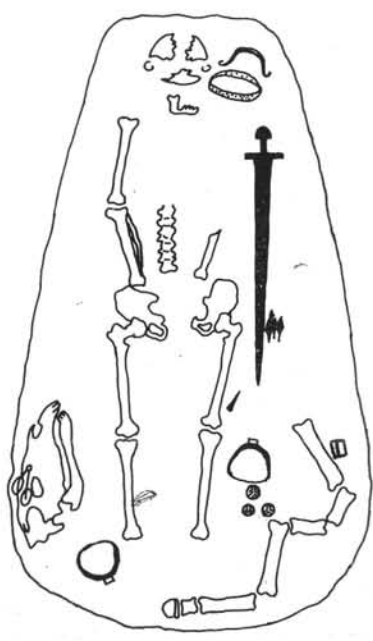
3

4

5

6

I. tábla

kezés — az avar sírokhoz hasonlóan¹⁴ — feltehetőleg a halott balkezes voltával állhat kapcsolatban (azaz a lovas melyik oldalról szállt fel hátasára).

Megfigyelték azt is, hogy a lócsontok igen gyakran az embercsontoknál magasabb szintből kerültek elő. Ez a mindegyik változatnál előforduló jelenség azzal magyarázható, hogy a lenyúzott lóbórt egy csomóban helyezték le a halott mellé, s így az ember- és lócsontok, vagy a sírfenek közt talált földet egykor a lóbőr tömege töltötte ki.¹⁵

III. csoport („kitömött lóbőrös temetkezések” — 32 sír) A lócsontok e csoportnál nem egy csomóban, hanem a sír hosszában, megközelítőleg anatómiai rendben elhelyezkedve kerülnek elő — mindig úgy, hogy a lókoponya az emberi fej közelében fekszik. (I. t. 4.) E szokásforma kapcsán a keleti nomád népek temetkezési szokásait elemezve László Gy. megállapította, hogy sírjaikba a lenyúzott lóbórt szalmával kitömve helyezték el, melybe még a létfontosságú szervek egy darabját is beletették. Az ily módon kialakított állatbőrrel az élő állat benyomását akarták kelteni, melynek további „életét” a bevarrott szervek „biztosították”. Az életszerűség utánzása volt a cél a lószerszám elhelyezésénél is: a kengyeleket igen gyakran a lólábcsontok közt, a ló háta helye táján találják a régészek — tehát a temetésnél a nyeret a ló hátára helyezték. A zabla is majdnem mindig a lófogak közt fordul elő — azaz a lóbórt még fel is szerszámolták. Így az ő hitük szerint semmi sem akadályozta, hogy a halotti torra levágott ló ne szolgálhassa gazdáját a másvilágon.¹⁶ Mindez annyit is jelent, hogy e szokásforma rendeltetését tekintve gyökeresen eltért a II. csoporttól.

IV. csoport („összehajtott lóbőrös temetkezés” — 19 sír) Az idesorolt síroknál a lókoponya a medencecsont, vagy a combcsont magasságában van; a négy lólábcsont pedig az emberi lábszárakkal párhuzamosan húzódik a sír vége felé. A két hátsó lólábcsont jobbára az emberi lábfejek magasságával esik egybe. E temetési mód szemmel láthatólag eltér a lábfejekre, vagy azok elé, esetleg közéjük egy csomóba helyezett lócsontokétól (II. csoport), s természetesen nem vehető azonosnak a „kitömött lóbőrös” változattal (III. csoport) sem. A valóságban a sírgödörben az ily módon elrendezett bőr-tömeg távolról szemlélve egy maga alá húzott lábain fekvő lóra emlékeztethetett. (I. t. 5.)

V. csoport („kiterített lóbőrös temetkezés”). Mindössze 8 sír sorolható ide, és vizsgálódásaim értékéből levon az a körülmény, hogy csak 4 hiteles sír-rajzra támaszkodhattam. Ezért e csoport önállóságának kérdése még tisztázásra szorul. A szóbanforgó esetekben a lókoponya az emberi lábfej mellett fekszik, míg a lólábcsontok a lábfejek előtt húzódnak, vagy rendszertelenül, a sír végében szétszóródva kerültek elő. Úgy tűnik, ezekben az esetekben a lenyúzott lóbórt a halott lábaira ráterítették, még pedig oly módon, hogy a lófej a boka mellé került. (I. t. 6.)

4. A magyar lovastemetkezések különböző típusait vizsgálva adatokat nyerhetünk a honfoglalók társadalmi és etnikai kérdéseire.

A lovasnomádok temetőiben nem találunk semmilyen eltérést, mely a lo-

¹⁴ L. Kiss A., Az avarkori lovas-temetkezés szokásának vizsgálata. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1962. 153.

¹⁵ Ennek tisztázására a szabadkígyósi X. sz.-i temetőben talált lovassír földjének vegyészeti elemzését készíti elő Duma Gy., az MTA Régészeti Intézetének munkatársa.

¹⁶ László 1943. 56—57, László 1945. 7. — Megfigyelésének helyességét bizonyítják azok a keleti sírletek, ahol a talaj kedvezőbb vegyi összetétele folytán e temetkezési formánál megtalálták a lóbőr maradványait is, ld. pl. C. A. Плетнева: Кочевнический могильник билз Саркела-Белой вежи. МИА 109. 1963. 219-220.; А. Евтюхова: О племенах Центральной Монголии в IX. в. Сов. Арх. 1957. 2. 218.

vassírok és a nem-lovassírok közt bármilyen ethnikai különbségre utalna. Akár a temetkezési szokásokat (sírgödör formája, tájolás, stb.), akár a mellékleteket vizsgáljuk, nyilvánvaló, hogy a lovastemetkezések nem értékelhető különálló ethnikumként,¹⁷ hanem feltétlenül az illető népesség egyik rétegét alkotják. Következésként helyzetüket elemezve a társadalmi szerkezet egészére tehetünk megfigyeléseket.

Eddig kb. 4000 X–XI. sz.-i sírt tártak fel, s ezek közül legfeljebb 5–600 volt lovassír. A lovastemetkezés szokása előfordul — kisebb számban ugyan — nők és gyermekek sírjánál is, akiknek életéhez nyilván nem tartozott közvetlenül a ló használata. Tehát a lovastemetkezések a honfoglaló magyarok társadalmában egy bizonyos rangot jelentettek. Ennek meghatározására mintegy 1500 honfoglalás kori sír adataira támaszkodva statisztikai elemzéseket végeztem. Egyelőre ellentmondásos¹⁸ eredményeim közül igen határozottan válik ki a lovas és a nem-lovassírok, a lovas- és lószerszámos sírok közti éles társadalmi különbség. A még sokban tisztázandó általános (társadalmi) vonatkozások felvetése után térjünk át az egyedi (ethnikai) kérdések rövid vizsgálatára.

5. Az öt csoport értékelésekor¹⁹ kiderült, hogy ezek két nagy tömbre különülnek el: az I–II. csoportra és a III–IV–V. csoportra. Az első két szokás az ország valamennyi területén, egyenletesen fordul elő (ld. térképmelléklet), és mindegyik honfoglalás kori temetőben megfigyelhető. Szokásformájuk időrendi szempontból is a legnagyobb kiterjedést mutatja: a magyarok IX. századi beköltözésétől egészen a XI. sz. elejéig gyakorolták, amikor az egyház tiltó rendeletei folytán fel kellett hagyni a pogány gyakorlatokkal. A jórészt a honfoglalók ugor nyelvet beszélő tömegeivel azonosítható köznépi temetőkben szinte kizárólag e két rítus mutatkozik.

Ezzel szemben a III–IV–V. csoport gyakorisága jóval alatta marad az előzőkének. Földrajzi elterjedésükre nézve is kevésbé jelentősnek tűnnek: csak Magyarország északkeleti részében találhatók nagyobb számban, míg a Kárpát-medence más vidékein szórványosan mutathatók ki. Időrendileg megállapítható, hogy az a népesség, mely ilyen szokással búcsúztatta halottait, a X. sz. közepeére, vagy második felére elvesztette népi önállóságát, s e temetkezési szokások nagyrészt feledésbe mentek. Azokat a sírokat, melyeknél az említett szokásformák figyelhetők meg, a magyar kutatás általában a törökös vezetőréteg (és részben a kabarok) hagyatékának határozza meg.²⁰ A fent elmondottak alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a lovastemetkezések I–II. csoportja a honfoglalók magyar tömegeire jellemző szokásforma, míg a III–IV–V. csoport egy a magyarokhoz csatlakozott, tőlük eltérő eredetű törökös népcsoporttal azonosítható.

László Gy. nyomán hangsúlyoznunk kell, hogy lényegében véve csak két forma (II. és III. csoport) változatairól van szó. A lószerszámos temetkezések (I. csoport) vizsgálatánál megfigyeltem, hogy bár e szokás kis számban jelen van a korai honfoglalás kori temetőkben is, szélesebb elterjedése a X. sz. má-

¹⁷ Ezért alapvetően elhibázott pl. a szarkeli lovasnomád temető értékelési módja, ld. Pletnyova id. mű 237.

¹⁸ Vizsgálódásaimról Kralovánszky A. mondott igen részletes véleményt, melyet e helyen ismét megköszönök.

¹⁹ L. 7. j., és Tanulmányok a X–XI. sz.-i magyarság lovastemetkezéseiről c. előkészületben levő munkám.

²⁰ *Dienes I.*: Honfoglaló magyarok. A kisvárdai vár története, szerk.: Éri I., Kisvárdá, 1961. 133–138.

sodik felére, a század végére esik. A magyar állam kialakulásának e korai szakaszában zajlott le a szegény szabadok tömeges lesüllyedése, társadalmi helyzetének gyors leromlása. A X. sz.-i társadalom szerkezetére vonatkozó statisztikai számításaim is igen határozottan az időrendi megfigyelésekből következő megfontolásokat támasztották alá: a lószerszámos temetkezések a többi lovas-temetkezéseknél feltétlenül alacsonyabb társadalmi rangot jelentenek. (E férfiakból alakulhatott ki a XI. sz.-i társadalom királyi szolgálatban álló „miles” rétege.) — A IV–V. csoport kialakulásánál felteszem, hogy ezek a két fő szokásforma keveredéseként, az utóbbi népességének beolvadásakor jöttek létre. Idegen hitvilágú környezetbe kerülve kisebb lélekszámú nemzetségek hamar elveszíthetik népi önállóságukat. A fiúk így már nem mindenben értették az apáik szokásaiban rejtőző ideológiai *tartalmat*, (a kitömött lóbőrrel való temetkezés lényegét), s csak az elhelyezés *mozzanatait* ismételték, az eredeti értelem és rendeltetés nélkül. Ily módon is egyezőnek látták az ősi formával, de temetéseik lebonyolításánál az egyes részleteknél emlékezetüket már a szomszédos népességnél látott temetési eljárások vezették. A IV–V. csoport szokásformájának kialakulására vonatkozó feltevésem támogatja a sírok alacsony száma, a III. csoportéval azonos időrendi helyzete, és hogy a temetőekben mindig a többi változattal együtt fordulnak elő.

Azt a gondolatot, hogy a honfoglaló magyarok lovastemetkezései két alapformára vezethetők vissza, a korábbi szállásterületekről előkerült korábbi kőkori régészeti anyag is igazolja. A dél-oroszországi VI–XI. sz.-i lovas-temetkezések között csak a II. és III. csoporthoz találni párhuzamokat. Hogyan kereshetjük ezek között a honfoglalók lovastemetkezésének eredetét?

6. Századunk első harmadában a magyar szakirodalomban nagy vitát kavart fel, hogy vajon az ősmagyarok már az ugor korban megismerkedtek-e a lótarással, vagy csak később, valamelyik török nép hatására kezdték meg a ló felhasználását.²¹ A kutatás ma már egyértelműen foglal állást az önálló, ugor kori lótarás mellett; mivel az ősmagyarok a termelőerők fejlődése, a kedvező természeti feltételek megléte folytán, belső gazdasági és társadalmi fejlődés útján léptek a fejlettebb életformát jelentő fokra.²² Nyelvünkben csak 8–10 török eredetű szó van, mely a lótarás körébe tartozik („nyargal”, „béklyó”, „csökönyös”, „hurok”, „bélyeg”, „kantár”, „csödör”, „árkány” és esetleg „ló”, „nyereg”).²³ Ezzel szemben köztudott, hogy a török népeknek minden, a lóval kapcsolatos tevékenységre vonatkozólag hallatlanul gazdag szókincse van, ami azt is jelenti, hogy az ősmagyarok lovaséletére a török népek nem lehettek jelentős befolyással. A magyar nyelvre legnagyobb hatást gyakorolt bolgár-törökök elsősorban a szarvasmarha-tenyésztés szavaival ismertették meg őseinket. Így tehát, minthogy a magyar nyelv lovas-terminológiájában török kapcsolat nem mutatható ki, s mivel az ugor kori magyarok önálló fejlődés révén kezdték el a ló felhasználását, valószínű, hogy őseink lókultusza s vele együtt lovastemetkezésük szintén külön úton fejlődhetett ki.

7. A fentiekben feltettem, hogy a honfoglalás kori lovastemetkezéseknek mintegy felét kitevő II. csoport szokásformája jellegzetesen magyar eredetű. A Kárpátoktól keletre a népvándorlás korából kevés olyan temetkezést ismerek, melynél e temetkezési gyakorlathoz hasonlót láthatunk. Bár e sírokat a szovjet

²¹ Mészöly G., Mióta lovas nép a magyar? Népünk és Nyelvünk, I. 1929. 205—209, Bátky Zs., (recenzió): Néprajzi Értesítő, XXI. 1929. 119—121, stb.

²² Hajdú P., A magyarság kialakulásának előzményei. Budapest, 1953.

²³ L. Munkácsi B., A magyar lovasélet ősisége. Ethn. 1931. 12—19.

kutatás különböző népi eredetűnek határozta meg, mindnyájunk előtt nyilvánvaló, hogy egy számban meglehetősen ritka temetkezési szokás a bennünket érdeklő vidékeken közös gyökerű hitvilágot is feltételez.²⁴ A történeti források, és a szovjet régészeti eredményekre támaszkodó eddigi ismereteink szerint a „lábhoz tett lóboros” temetkezések gyakorlata nem köthető egyik koraközépkori néphez sem: a szarmata és alán sírok legtöbbszörében vagy csak egyes lócsontokat találnak a halott mellett, ételként odatéve, vagy pedig — ritkán — teljes lovastemetkezés fordul elő. Ismeretlen e szokás az ázsiai és európai hunoknál, a belső-ázsiai türköknél és a magyarországi avaroknál egyaránt. A kazár sírokban sem találtak hasonló lovastemetkezéseket, miként a tölösz és barszil halottak mellett sem. A szaltovo-majacki kultúra bolgár–török és alán népessége az egész lovat temette el halottai mellé; másrészt tudunk bolgár–törökökről, akik elégették az elhunytakat. A dunai bolgárok temetőiben is teljes lócsontvázat találni. Minthogy az általam ismert kelet-európai „lábhoz tett lóboros” temetkezések a Közép- és Felső-Volga mentén, finnugor környezetben fordulnak elő, s mert az ősmagyarok lovasélete (vele együtt talán ló kultusza is) önálló fejlődés eredménye, igen valószínűnek tartom, hogy a *II.* lovastemetkezési csoport szokásformáját — mint hazánkban — a Kárpátoktól keletre is *ősmagyar eredetűnek* tarthatjuk.

Míg a „lábhoz tett lóboros” temetkezési szokásnál a magyarországi anyagból adódott logikus következtetést egyeztettem a keleti párhuzamokból leszűrhető tapasztalatokkal, addig a honfoglalás kori lovastemetkezések *III.* csoportjának a dél-oroszországi ethnikai kapcsolatai kézenfekvők. A „kitömött lóboros” temetkezési szokással jelzett sírokat a szovjet kutatás egyértelműleg a besenyő vagy uz népességekhez kapcsolja.²⁵ Mivel időrendi okok miatt a magyar törzsek és az uzok közt a IX. sz.-ban nem lehetett közvetlen érintkezés, ezért a szóban forgó magyarországi temetkezési szokás értelmezésénél *besenyő eredetre* kell gondolnunk. Bár besenyők jelenlétének felvetése a magyar törzsszövetségben meglepő, hiszen 889 után ők lettek a magyarok félelmetes ellensége, a régészeti hipotézist egy forrásadat alátámasztja. A Cambridge-i Névtelen egyik fejezete²⁶ alapján megkíséreltem kimutatni, hogy a kabar lázadás alkalmával besenyő csoportok csapódhattak a magyarokhoz. Ezek még 840 körül keltek át a Volgán, s később a magyarokkal együtt vettek részt a véleményem szerint 863–867 között lezajlott kabar lázadásban. A kabar kérdés javasolt magyarozatával határozottabb képet nyer annak a honfoglalás korában friss belső-ázsiai beütésnek történeti háttere, melyről — egymástól függetlenül — a történészek (Kürt törzsnév), a nyelvészek (török jövevényszavaink középső rétege), és a régészet (a mintakincs belső-ázsiai elemei), az embertan kutatói régóta beszélnek.

8. Östörténeti kutatásaink csak akkor válnak teljessé, s a magyarság ethnogenezisének vizsgálata csak akkor léphet a döntő fejlődés útjára, ha megismerjük a szovjet múzeumok roppant gazdagságú gyűjteményeit, s ha szovjet kollegáink is hasonló alaposággal figyelik a magyar szakirodalom eredményeit.

²⁴ L. 19. j.

²⁵ С. А. Плетнева: Печенеги, торки и половцы в южнорусских степях. МИА 62. 1958 153-161.

Федоров Давидов: Кочевники Восточной Европы под властью золотоордынских ханов Москва, 1966. 134-138.

²⁶ S. Schechter: An Unknown Khazar Document. Jewish Quarterly Review, III. 1912—1913. 216—217.

Így nem állhat elő az a sajnálatos helyzet, hogy a délorosz sztyeppe koraközépkori történetében kétségtelenül jelentős szerepet játszó ősmagyarok kimaradjan a terület félnomád és lovasnomád népeiről írt összefoglalásokból.²⁷

ÜBER DIE PFERDEBESTATTUNGEN DER LANDNAHMEZEIT

von

Csanád Bálint

In den Gräbern der Ungarn aus dem 10—11. Jahrhundert ist immer nur eine partielle Pferdebestattung (Schädel und 4 Beinknochen) zu finden. Auf Grund der Lage der in den Gräbern gefundenen Pferdeknochen hat der Verfasser 4 Gruppen beobachten können und auch die Gräber hierhergezählt, in welchen neben dem Toten nur Pferdegeschirr zum Vorschein kam. Bei allen Varianten ist der Pferdeschädel mit der Schnauze dem Menschenschädel zugewendet. *I. Gruppe:* „Bestattungen mit Pferdegeschirr“ (I. T. 1.) *II. Gruppe:* „Bestattungen mit Pferdehaut, zu den Füßen gelegt“ (I. T. 2—3.) *III. Gruppe:* „Bestattungen mit ausgestopfter Pferdehaut“ (I. T. 4.) *IV. Gruppe:* „Bestattungen mit zusammengelegter Pferdehaut“ (I. T. 5.) *V. Gruppe:* „Bestattungen mit ausgebreiteter Pferdehaut“ (I. T. 6.)

Auf Grund der chronologischen und gesellschaftlichen, weiterhin der originellen Bestimmung dieser Bestattungsformen können zwei Grundformen abgesondert werden (II. und III. Gruppen). Dies wird auch davon bekräftigt, dass irgendwelche Parallelen ausschliesslich zu diesen zwei Gebräuchen östlich der Karpathen zu finden sind.

Die I. und II. Gruppen kommen auf dem ganzen Gebiet des Landes ebenmässig vor (S. Landkarte), sie können in jeden Begräbnisstätten aus dem 9—11. Jahrhundert beobachtet werden. In den Begräbnisstätten des die ungarische Sprache gesprochenen, gemeinen Volkes erscheint fast ausschliesslich dieser Ritus. Dagegen erreicht die Häufigkeit der II.—IV.—V. Gruppen die der vorangehenden nicht (237—56 Gräber).

Sie kommen nur im nord-östlichen Teil des Landes in bedeutenderer Zahl vor, und der Gebrauch verschwand gegen die Mitte, oder die zweite Hälfte des 10. Jahrhunderts aus den Begräbnisstätten. Die ungarische Forschung hat diese Gräber auf Grund ihrer Beilagen bereits früher an die türkische führende Schicht geknüpft. Es ist wichtig zu bemerken, dass die letzteren Riten in den Begräbnisstätten des gemeinen Volkes sehr selten sind. Auf Grund der Obenerwähnten identifiziert der Verfasser die Gebrauchsform der I—II. Gruppen mit den Erbgesessenen ungarischen Massen, der ungarischen Landeseroberer die III—IV—V. Gruppen dagegen mit der zu den Ungaren stossenden Population türkischen Ursprungs, die gegen die zweite Hälfte des 10. Jahrhunderts in ihrer Umgebung verschmolzte.

Diese Annahme wird durch die Beobachtungen der süd-russländischen Pferdebestattungen aus dem 6—11. Jahrhundert bekräftigt. Der Ritus der „zu den Füßen gelegten Pferdehaut“ kann an kein frühmittelalterliches Volk geknüpft werden. Da diese Gräber hauptsächlich an der Wolga in finno-ugrischer Umgebung zum Vorschein kommen, und die Lebensweise der Ungaren als Reitervolk (und vielleicht auch ihr Pferdekult) das Ergebnis einer selbständigen Entwicklung war, knüpft der Verfasser diese Gräber an den Altmagyaren.

Bestattungen mit ausgestopfter Pferdehaut werden von der sowjetischen Forschung eindeutig mit den Petschenegen und Uzen in Zusammenhang gebracht. Da keine unmittelbare Verbindung zwischen den Uzen und Magyaren im 9. Jahrhundert nachzuweisen sei, soll die Sitte bei den Landeseroberern als ein Ritus Petschegener Herkunft betrachtet werden.

Ein Kapitel von Anonym von Cambridge analysierend, versuchte der Verfasser nachzuweisen, dass sich einige Gruppen von Petschegenen (und Alanen) anlässlich des Kabaren-Aufstands, in Kazar-Kaganatus zwischen den Jahren 863 und 867 ausgebrochen, dem ungarischen Stammesbündnis angeschlossen haben. Durch die Hypothese des Verfassers können zahlreiche geschichtlichen, linguistischen, archeologischen und anthropologischen Fragen erleuchtet werden.

²⁷ L. 25. j. és C. A. Плетнева: От кочевий к городам. МИА. 142.1962.